

УДК 165.322

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.17>

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ МОДЕЛІ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМУ У ЇХ ГНОСЕОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Любомир Федорів

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра філософії
вул. С. Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна*

Олександра Стебельська

*Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра філософії
вул. С. Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна*

Ідея трансцендентного була і залишається актуальною темою філософських досліджень упродовж багатьох тисячоліть аж до сьогодні. Філософія, філософські дослідження, сам спосіб постановки філософських питань завжди характеризуються гранично широким ступенем узагальнення. Будь-який предмет філософського аналізу постійно виводиться на рівень «сутностей як таких», чистих понять і розглядається з точки зору абсолютного, граничного або в перспективі буття та небуття. Саме це виведення аналізу будь-якого явища чи предмета на граничний рівень буття та небуття і надає тому чи іншому дослідженню філософського характеру та визначає зміст філософського підходу. Найповніше ці особливості філософського мислення та способу філософування загалом концентруються та проявляються саме в проблемі трансцендентного (в її постановці та дослідженні).

Трансцендентне (в докантивській філософії із цим терміном ототожнювалось і трансцендентальне) – фундаментальне філософське поняття, яке позначає те, що виходить на певні грані, межі, а також переступає їх, виходить за їхні рамки.

Актуальність та важливість проблеми трансцендентного у філософії полягає перш за все у гносеологічній площині. Трансцендентне (трансцендування) як досягнення абсолютних граней та подолання їх постає вихідним орієнтиром для розроблення окремих гносеологічних позицій у філософських дослідженнях, а також для способу постановки філософських питань загалом. У будь-якому «справжньому» філософському аналізі з необхідністю явно чи неявно присутній принцип трансцендування, адже він завжди спрямований на подолання граней, на вихід за межі емпірично сприйманого, за межі іманентного, та досягнення перспективи абсолютного, граничного, тобто трансцендентного. Проблема трансцендентного, отже, виразно присутня і в самому змістовому, предметному наповненні філософського дослідження, а розгляд питання про внутрішню сутність трансцендентного та особливості його розуміння дозволить краще осмислити детермінації розгортання процесу пізнання.

У статті розкрито особливості класичного та некласичного підходів до розуміння пізнання, а також проаналізовано форми виявлення трансцендентного в контексті його розгляду. На основі проведеного аналізу робиться висновок про те, що під час переходу від класичної до некласичної філософії трансцендентне втрачає статус вихідного чинника та форми фіксації і здійснення пізнавальних актів.

Ключові слова: пізнання, гносеологія, трансцендентне, іманентне, суб'єкт, об'єкт, мислення.

Теорія пізнання – розділ філософії, в якому аналізується природа, можливості знання та пізнання, їхні межі та умови достовірності. **Актуальність** теоретико-пізнавальних досліджень у сучасній філософській науці пояснюється хоча б тим, що гносеологічна проблематика була і є органічною складовою частиною філософії, і жодна філософська система, оскільки вона претендує на віднайдення граничних підстав знання, не може обійтись без дослідження

цих питань. Незважаючи на досить помітну диференційованість та розгалуженість сучасної науки і філософії в першу чергу, все ж залишаються наріжні теми і питання, на яких вона «тримається». Пізнавальна проблематика – одна з них.

Філософське обґрунтування проблеми пізнання особливо гостро **актуалізується** зараз ще й тому, що служить орієнтиром для наукових пошуків. Сьогодні теорія пізнання постає у центрі уваги багатьох наук про людину. Виникнення інформаційного суспільства робить проблематику отримання і асиміляції знання однією із центральних для культури в цілому, що вимагає постійної уваги та нових досліджень у цій сфері; особливо з огляду на те, що розроблення ґрунтовних гносеологічних та епістемологічних досліджень не є прерогативою сучасної філософії. У першу чергу це стосується сучасного стану історико-філософського процесу в Україні. Цим зумовлена **теоретична актуальність** даної статті.

Стан дослідження проблеми. З огляду на згадану вище органічну спорідненість гносеологічних досліджень із філософською наукою загалом історія філософії дійсно багата різноманітними підходами, концепціями та теоріями стосовно пояснення пізнавального процесу. Зважаючи на сучасні аспекти важливості цього питання та на потребу визначення чітких змістовних акцентів у ньому, виникає потреба в аналізі історичної генези теоретико-пізнавальних досліджень, що теж є відвертою рідкістю в сучасній науці. Та варто згадати про деяких досить авторитетних дослідників у даній галузі науки, праці яких були використані під час підготовки статті. Це, насамперед: В.А. Лекторський, І.Т. Касавін, М.К. Мамардашвілі, П.П. Гайденок, історико-філософські дослідження яких стосуються аналізу відмінностей класичної та некласичної філософії і гносеології; Л.А. Мікешина, Н.В. Мотрошилова, В.Н. Порус, які досліджують чинники, умови та механізми функціонування пізнавального процесу. Серед сучасних вітчизняних авторів гносеологічними та епістемологічними дослідженнями займаються С.Б. Кримський, І.З. Цехмістро, А.М. Лой, В.Л. Петрушенко, В.С. Лук'янець; результати їхніх досліджень також були використані. Заповненням значної прогалини у цій сфері, на нашу думку, є і дана стаття, в якій аналізуються основні методологічні тенденції класичної та некласичної теорії пізнання; здійснена спроба на фоні великої кількості теоретико-пізнавальних позицій, підходів визначити притаманні їм принципи спрямування.

Важливість та актуальність дослідження, проведеного у статті, пояснюється ще й тим, що в ній чи не вперше сфокусована увага саме на аналізі внутрішніх умов та структури пізнавального процесу, історико-філософських репрезентацій, позаемпіричних трансцендентних формах фіксації та способах здійснення процесу пізнання.

Мета статті – на основі аналізу підходів класичної та некласичної теорії пізнання до розуміння вихідних гносеологічних понять та проблем розкрити місце, роль та форми виявлення в них трансцендентного.

Під трансцендентним тут мається на увазі сфера ідеальних, граничних, абсолютних сутностей, які відіграють помітну і навіть вирішальну роль у житті людини, адже до цих абсолютних еталонів людина вдається в будь-якій сфері своєї життєдіяльності. Можна погодитися із думкою про те, що «вся людська культуротворчість, смисложиттєві пошуки і вчинки неодмінно пов'язані з абсолютним або відбуваються під модусом абсолютного» [9, с. 33]. Усе людське життя, сам спосіб перебування людини у світі є апеляцією її до трансцендентного.

Найвиразніше ця характеристика проявляється в мисленні, в пізнавальній діяльності людини. Специфіка пізнання людини полягає в тому, що вона кожен рік розглядає крізь призму визначення, осмислення. Визначення ж передбачає підведення певної речі під відповідне поняття, передбачає наявність певних орієнтирів, відношення до них, до сфери речей як таких. А це є не що інше, як відношення до трансцендентних сутностей. Адже «пошуки орієнтирів все одно, рано чи пізно, приведуть нас до абсолютних (ідеалізованих) граней і градацій дійсності

з тої простої причини, що в якості суттєвого орієнтиру можуть служити лише такі сутності, які не можуть бути то більше, то менше; в останньому випадку в нас постійно будуть виходити різні, недостовірні оцінки. Нам потрібні абсолютні еталони» [10, с. 19]. Знання та пізнання були б просто неможливими, якби людина не могла в чомусь припинити потік чуттєвості, створити у своєму інтелекті ідеалізовані конструкції, використати їх як вихідні орієнтовні визначення того, що надане через чуття, та здійснювати роботу по відношенню до цих визначень усієї багатоманітної сукупності «вторинних якостей» речей і при цьому ще й розвивати, вдосконалювати самі ідеалізовані конструкції.

Дані особливості пізнавальної діяльності людини виразно постулюються в класичній філософії, яка будь-яку проблему розглядала «під кутом зору абсолютного». Звідси – особливий підхід класичної філософії до розуміння об'єктивного світу і буття взагалі: «Буття є цілісне, глибинно узасаднене, внутрішньо концентроване, чітко структуроване» [11, с. 165]. Класична філософія буквально є одержимою ідеєю раціонального влаштування світу, що витікає із самоочевидностей розуму.

«Основне уявлення класики, – за словами М.К. Мамардашвілі, – з якого взагалі починається філософія і наука, – це ідея позаособистісного природного порядку, безмежного причинного ланцюга, який пронизує все буття, який трансцендує поміщену в нього людину і володіє при цьому раціонально осяжною структурою. Це образ «світу як він є», незалежно від людини і від людства» [5, с. 109].

Ця тенденція виведення окремих питань на рівень «чистих, абсолютних сутностей», на рівень «сутностей як таких» притаманна і гносеологічним ідеям класичної філософії. Як зазначає І.Т. Касавін, «класична теорія пізнання у числі своїх передумов містила переконання в тому, що аналіз наукового знання є найкращим способом дослідження «знання взагалі» [3, с. 23].

У класичну епоху відношення до світу як до в кінцевих своїх основах розумного і впорядкованого процесу виступає в якості основної онтологічної установки, парадигми мислителя по відношенню до реальності, основної «інтенції» його свідомості. Сам же акт пізнання «переживається як реалізація здатності (і обов'язку) «абсолютно мислити», тобто здійснюється інтелектуалом із відчуттям привілейованості, «чистоти» і безумовності його мислення, з переконанням у тому, що голова інтелектуала є особливе, Богом освячене місце, де світ розкриває свої останні таємниці, перетворюється у знання, досконале і абсолютне» [5, с. 124].

У класичній філософії досить швидко оформилася і стала стійкою конструкція і процедура «чистої свідомості», «чистої рефлексії», «чистої самосвідомості». Передбачалося, що, виділяючи раціонально очевидні формування у складі внутрішнього досвіду, мислячий індивід одночасно вбачає і основні, фундаментальні характеристики «світу як він є» [5, с. 112]. Найбільш яскраве вираження ця версія пізнання отримала перш за все у класичному раціоналізмі і в німецькому ідеалізмі, однак у специфічному вигляді вона присутня і в емпірико-сенсуалістичних напрямках класичної філософії, представники яких допускали, що осягнення світу в його незалежності від свідомості досягається виділенням «істинних», «чистих» переживань, які фіксуються за допомогою раціональних процедур. І в одному, і в іншому випадках аналіз тяжіє до образу «чистої» і «універсальної» свідомості, переслідуючи мету десуб'єктивізації внутрішнього досвіду.

Отже, класична філософія досить виразно пропонує абстракцію здатності усвідомлення та пізнання, розглядає цю здатність у граничній, ледь не божественній формі, апелюючи до образу суб'єкта як «абсолютного спостерігача». Такий суб'єкт абстрактно ідентифікує себе з деякою абсолютною точкою зору і з цієї позиції як би із зовні оглядає і свої стани, і зовнішнє буття. Його мислення функціонує як «мислення під кутом зору абсолютного», мислення як таке (безвідносно до конкретних умов його продукування).

Такий суб'єкт оперує у процесі пізнавальної діяльності узагальненими та універсальними за змістом поняттями, в яких та сфера реальності, до якої вони відносяться, доводиться до граничного вичерпування (напр., «буття як таке», «істина як така», людина як «абсолютний суб'єкт» і ін.).

Із наведеним погоджується М.К. Мамардашвілі, на думку якого такому суб'єкту притаманні дві основні характеристики: «1. Іntenція реальності, яка виступає як іntenція «істинної» реальності, істинних абсолютних і граничних станів світу, покази про які очікуються від досвіду «абсолютного тіла» інтелектуала. 2. Припущення, що власний досвід того, кому притаманне знання, відноситься до одного і того ж єдиного світу, який містить і цього носія досвіду» [5, с. 137].

У зрілих формах класичної філософії, отже, присутні дві основні компенсаторні ідеї: ідея розумного у своїх надчуттєвих і «абсолютних основах» буття і ідея індивіда, здатного піднятися до «абсолютного мислення», відтворити і утримувати у своїй духовній організації все складне влаштування світу. Ці універсальні, абсолютні визначення, які фігурують у класичних теоретико-пізнавальних дослідженнях, постають як формою, так і результатом трансцендування. Їх можна визначити як граничні межі аналізу тої чи іншої сфери реальності, в горизонті яких і здійснюється процедура класичного мислення. Дані трансцендентні сутності виконують тут роль смислових орієнтирів та еталонів істинності, через відношення до яких і визначається вся сукупність іманентного досвіду.

Таким чином, трансцендентне постає у класичній гносеології не тільки сферою, у формах якої фіксується та здійснюється пізнавальне відношення людини до світу, а й необхідною умовою і принципом функціонування його внутрішніх механізмів.

У цьому – корінна відмінність класичного розуміння пізнання від того його розуміння, яке введене у вжиток філософією поч. ХХ ст., яка робила головний акцент саме на ресуб'єктивізуючій функції рефлексивних актів, на фіксації за їх допомогою всієї цілісності внутрішніх переживань суб'єкта.

Некласична гносеологія, як і некласична філософія загалом, рухається в напрямку деталізації та конкретизації основних понять та проблем. Як зазначає В.А. Лекторський, «для сучасної філософії суб'єкт – це перш за все конкретний тілесний індивід, який існує в просторі і в часі, включений в певну культуру, який має біографію, знаходиться в комунікативних і інших відносинах з іншими людьми» [4, с. 155]. Мова йде про зміну в розумінні суб'єкта: він постає обумовленим різного роду досвідами – особистим, соціальним, політичним.

У некласичній філософії, таким чином, спостерігається поступовий відхід від розуміння суб'єкта як посередника трансцендентного в бік деталізації та конкретизації його змісту. М.К. Мамардашвілі визначає це як характерну ознаку некласичної культури, некласичного способу мислення взагалі, наголошуючи на тому, що «духовна діяльність тут стає відкритою, альтернативною, виключає абсолютистську свідомість автора, ...вимагає самостійного зусилля і праці споживача духовної продукції, втягуючи автора останньої не в якості посередника трансцендентного, а в якості партнера власної мисленнєвої роботи» [5, с. 144].

Отже, некласична гносеологія заміняє образ суб'єкта як «абсолютного спостерігача», як певну абсолютну, трансцендентну сутність суб'єктом, в якому класична строгість, універсальність, поступаються місцем конкретизації, персоніфікації, індивідуалізації.

Звернення до емпіричного суб'єкта породжує багато власне когнітивних проблем. Як зазначає В. Гайдено «відмова від «безпристрасного», відчуженого знання веде до появи спроб його певного «урізноманітнення»: сучасні епістемологи пропонують багато інтерпретацій пізнавальних процедур, вибираючи різні точки відліку – клас, расу, стать, гендер» [1, с. 25]. Усі ці фактори, безперечно, накладають свій відбиток на процес продукування знання, його репре-

зентацію та трансляцію. «Стає зрозумілим, – слушно зауважує І.Т. Касавін, – що його (пізнання – авт.) не можна також розглядати безвідносно до його історичних форм, які переживають суттєві зміни від епохи до епохи. Його не можна аналізувати поза приналежністю до тієї чи іншої соціальної групи (нації, вікових, професійних спільнот)...» [3, с. 29].

Можливість мисленнєвої діяльності задається визначеними концептуальними рамками, специфічними для даної культури, міфологічної, філософської, наукової картини світу, для тієї чи іншої школи мислення. Для сучасних теоретико-пізнавальних досліджень «не існує поза-історичних псевдопроблем, а мислення постає також історичним і культурним феноменом» [4, с. 144]. У некласичній гносеології «чисте, абсолютне мислення», як апелювання до сфери трансцендентних сутностей, замінюється мисленням конкретизованим, спеціалізованим, яке здійснюється в певній ситуації, в певних умовах, а тому зумовлюється ними. Тобто некласичні теоретико-пізнавальні дослідження, сучасні дослідження в області когнітивної науки більш диференціюють та деталізують аналіз мислення, тим самим дають новий матеріал і разом із цим ставлять нові проблеми, пов'язані з розумінням таких класичних філософських тем, як взаємовідношення мислення і досвіду, мови і мислення, свідомого і несвідомого в мисленні і ін. Така мисленнєва діяльність поступово втрачає своє «вертикальне спрямування», свою націленість на всезагальні, абсолютні, трансцендентні визначення, окреслюючись сферою конкретного, іманентного досвіду. Адже «форми духовної діяльності, які виникають тут, можна назвати «розізнаними», або «відкритими», які не потребують причетності їх автора до трансцендентного, припущення, що він повинен бути посередником з позиції останнього і що його свідомість повинна бути «чистим мисленням» у класичному розумінні цього слова» [5, с. 144].

Кардинальні зміни відбуваються і в розумінні об'єкта пізнання. Об'єкт пізнання в некласичній гносеології не отожднюється з об'єктивною реальністю. По-перше, та частина останньої, яка не вступила у відношення до суб'єкта, не є об'єктом. «Картина світу, яка складається у свідомості суб'єкта пізнання, повністю отожднюється із самим світом. Пізнання об'єктивного предмета було замінене мисленнєвою побудовою об'єкта пізнання» [2, с. 18]. Тобто опозиції «суб'єкт-об'єкт» більше не формують дуальності, а зумовлюють одне одного. По-друге, тут все менш актуальною постає потреба взагалі вести мову про «об'єкт як такий» як про деяке еталонне визначення, і спостерігається поворот від такого об'єкта до диференціації та деталізації його змістовного наповнення. Як зазначає Гудмен, «існує багато способів буття світу, і будь-який істинний опис схоплює один із них; світ різноманітний, його можна по-різному описувати, бачити, розкривати» [12, с. 722]. Тому некласичні теоретико-пізнавальні дослідження розглядають різні типи об'єктів і, відповідно, різні типи суб'єктно-об'єктних відношень.

У такій ситуації багатовимірною мислення, яке має відношення до конкретизованої об'єктивної реальності, логічним постає питання про істину. Особливість даного питання полягає в тому, що тут не виправдано вести мову про якусь єдину істину як про деякий універсальний орієнтир пізнавальної діяльності. Істина розуміється тут як істина в певному контексті, істина по відношенню до конкретної реальності та як ознака конкретної мисленнєвої діяльності. Адже сьогодні «опис реальності не може бути зведений, підсумований у будь-яку єдину домінуючу епістемологію. Проліферація різноманітних шляхів бачення реальності, множинність істин і відсутність домінування будь-якої із них – одна з можливих епістемологічних альтернатив. У специфічному просторі і часі може існувати багато істин, які конкурують між собою, велика кількість методів, підходів і напрямків, які піддають критиці ту чи іншу істину, таким чином створюючи «ігри в істину» [1, с. 46]. Трансцендентне як форма репрезентації істини поступається тут місцем деталізації та конкретизації її розуміння.

Отже, некласична гносеологія поступово позбавляє трансцендентне статусу провідного чинника та умови інтелектуальної діяльності. Основна увага зосереджується тут у першу

чергу на сфері іманентного, суб'єктивного та емпіричного досвіду. Саме тому в неklasичних теоретико-пізнавальних дослідженнях практично відсутні такі поняття, як «суб'єкт як такий», «об'єкт як такий», «мислення взагалі», «абсолютна істина» і ін. Некласична гносеологія певною мірою «відмовляється» від універсальних, ідеальних, абсолютизованих побудов класики. Для неї «немає єдиного, собі тотожного і універсального чистого розуміння, чистого духу, незалежного від простору і часу...» [6, с. 82]. Тому предметне поле неklasичної теорії пізнання значно розширюється, вона стає соціально-історично і гуманітарно орієнтованим синтетичним знанням, яке долає голий теоретизм, обмежену автономність з її внутрішніми законами і принципами. Універсальна, задана раз і назавжди форма раціональності постає з точки зору даних підходів черговою утопією.

Неklasична теорія пізнання досліджує когнітивні процеси, об'єктивні явища такими, якими вони є, у всій сукупності їх характеристик, ознак, зовнішніх та внутрішніх умов їх виникнення і функціонування. За словами М.К. Мамардашвілі, «свідомість у дійсності – не привілейоване місце перебування «проблем як таких», «проблем в чистому вигляді» або «істин як таких», а досить своєрідна призма, яка розбиває і заломлює відображення в залежності від особливої природи і розміщення цього тіла. Пішло тріщинами дзеркало абсолютної і універсальної свідомості, вручене колись привілейованому і як би безтілесному індивіду, який займав абсолютистську позицію у світі і уявляв сам себе кінцевою точкою відліку» [5, с. 132].

Трансцендентне таким чином набуває тут дещо іншого статусу. Принцип трансцендування, тобто аналіз будь-яких проблем із позиції «абсолютного підходу» компенсується тут принципами індивідуалізації, конкретизації, деталізації, диференціації.

Отже, під час переходу від класичної до неklasичної філософії трансцендентне поступово позбавляється свого «привілейованого статусу» (який воно отримало в класичній гносеології) як основної форми фіксації та здійснення пізнавальних актів, вихідного чинника інтелектуальної діяльності. Певною мірою це є закономірний процес, адже разом зі зміною уявлення про мислення, про пізнавальну діяльність відбулися зміни і в розумінні їхньої внутрішньої структури, форм їхньої фіксації та презентації.

Список використаної літератури

1. Гайденко В. Поворот к феминистской эпистемологии. Постнеклассика – феминизм – наука. Сумы : Университетская книга, 2003. 174 с.
2. Зотов А.Ф. Буржуазная философия сер. XIX – нач. XX века : учебное пособие для филос. фак. ун-тов. Москва : Высшая школа, 1988. 518 с.
3. Касавин И.Т. Миграция. Креативность. Текст. Проблемы неклассической теории познания. Санкт-Петербург : РХГИ, 1998. 408 с.
4. Лекторский В.А. Эпистемология классическая и неклассическая. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 256 с.
5. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности. Москва : Логос, 2004. 352 с.
6. Мамардашвили М. К. Стрела познания (набросок естественноисторической гносеологии). Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. 304 с.
7. Микешина Л. А. Философия познания. Poleмические главы. Москва : Прогресс – Традиция, 2002. 624 с.
8. Перспективы метафизики: классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков / под. ред. Г.Л. Тульчинского, М.С. Уварова. Санкт-Петербург : Алетей, 2000. 415 с. (Тела мысли).
9. Петрушенко В.Л. Епистемологія як філософська теорія знання : монографія. Львів : Вид-во держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. 296 с.

10. Петрушенко В.Л. Ностальгія по абсолютному. Київ : Самватас, 1995. 188 с.
11. Петрушенко В.Л. Філософія : [курс лекцій]. Київ : Каравела; Львів : Новий світ-2000, 2002. 544 с.
12. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней : в 4 тт. Санкт-Петербург : Петрополис, 1997.
13. Т. 4. – 1997. 880 с.

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL MODELS OF TRANSCENDENTALISM IN THEIR GNOSEOLOGICAL MEASUREMENTS

Liubomyr Fedoriv

*Lviv Polytechnic National University,
Department of Philosophy
Bandera str., 12, 79013, Lviv, Ukraine*

Oleksandra Stebelska

*Lviv Polytechnic National University,
Department of Philosophy
Bandera str., 12, 79013, Lviv, Ukraine*

The idea of transcendentalism was and remains an actual topic of philosophical research for many millennia up to the present. Philosophy, philosophical studies, the method of posing philosophical questions in particular are always characterized by an extremely broad level of generalization. Any subject of philosophical analysis is constantly deduced at the level of “entities as such”, pure concepts, and considered from the point of view of absolute, boundary, or in the perspective of being and non-existence. This is the conclusion of the analysis of any phenomenon or object at the extreme level of being and non-existence, and gives one or another study a philosophical nature and defines the content of the philosophical approach. Most fully these features of philosophical thinking and the way of philosophizing are generally concentrated and precisely manifested in the problem of transcendental (in its formulation and study).

Transcendent (in the pre-Kantian philosophy with this term equated the transcendental one) is a fundamental philosophical concept, which denotes that it reaches certain facets, limits, and transcends them beyond its limits.

The importance of the problem of transcendental philosophy is primarily on the epistemological area. Transcendental (transcendence) as the attainment of absolute faces and overcoming them presents a starting point for the development of separate epistemological positions in philosophical research, as well as for a method of posing philosophical issues in general. In any “real” philosophical analysis with the necessity, the principle of transcendence is explicitly or implicitly present, since it is always aimed at overcoming the faces, going beyond the bounds of the empirically perceived, beyond the boundaries of the immanent, and achieving the prospect of absolute, boundary, that is, transcendental. The problem of transcendence, therefore, is clearly present in the content, substantive filling of the philosophical study, and the consideration of the question of the inner essence of the transcendental and the peculiarities of its understanding will better determine the deployment of the process of cognition.

The article reveals peculiarities of classical and non-classical approaches to the understanding of cognition, as well as forms of detection of transcendence in the context of its consideration. On the basis of the analysis, it is concluded that when transposing from classical to non-classical philosophy, transcendence loses the status of the source factor and the form of fixation and implementation of cognitive acts.

Key words: cognition, gnoseology, transcendent, immanent, subject, object, thinking.